

УДК 336.77

А.П. Шваб

кандидат економічних наук, доцент

РЕАЛЬНО ОЦІНЮВАТИ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Діюча на даний час економічна система в Україні призвела до різкого погіршення фінансового стану як окремих підприємств, так і держави в цілому. Триває криза в економіці, спад виробництва продукції та зниження внутрішнього продукту і національного доходу. Серед низки проблем, які гальмують фінансове оздоровлення та вихід економіки з кризи, зростання неплатежів підприємств та організацій. До головних причин, які зумовили таке становище, можна віднести:

- спад виробництва, який призводить до погіршення фінансового становища підприємств, знижки їх платоспроможності;
- дезінтеграція виробничих зв'язків, пов'язана із зростанням бартерних угод як за кількістю, так і в грошовому виразі;
- зниження платіжної дисципліни, яке призводить до сповільнення швидкості платежів між суб'єктами господарювання;
- збільшення рівня прострочених банківських кредитів, викликане з одного боку зростаючими проблемами з реалізацією продукції підприємствами, з другого боку - дефіцитом кредитних ресурсів у банках.

В цих умовах особливого значення набуває вдосконалення механізму отримання та повернення заложених коштів, вироблення вдалої кредитної політики, реальна оцінка існуючих кредитних ризиків, Національний банк України зробив значні кроки в цьому напрямку. Зокрема Постанова № 323 НБУ передбачає створення резервів на можливі втрати за позиками комерційних банків, які включаються (за спеціальними резервами) у валові витрати банку. В той же час комерційні банки формують загальні резерви у повному розмірі за рахунок щоквартальних відрахувань від прибутку, який залишився після оподаткування.

Створення резервів здійснюються комерційними банками шляхом класифікації виданих позик та оцінки кредитних ризиків з урахуванням таких двох критеріїв:

- оцінки фінансового стану позичальника;
- погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом та відсотків на неї.

При цьому під кредитним ризиком розуміють можливість того, що підприємство не зуміє погасити свій основний борг та відсотки по ньому повністю та вчасно.

Для визначення рівня ризику всі позикоотримувачі-підприємства в залежності від фінансового стану класифікуються за п'ятьма групами:

- Клас А - підприємство з дуже стійким фінансовим станом;
 - Клас Б - підприємство зі стійким фінансовим станом;
 - Клас В - підприємство має ознаки фінансового напруження;
 - Клас Г - підприємство підвищеного ризику;
 - Клас Д - підприємство з незадовільним фінансовим станом.
- Клас позичальника визначається згідно рейтингової шкали:

Рейтингова шкала для визначення класу позичальника

Значення інтегрального показника	Клас
Понад 200	А
Від 160 до 200	Б
Від 140 до 160	В
Від 130 до 140	Г
Менше 130	Д

Інтегрований показник фінансового стану позичальника розраховується на підставі коефіцієнтів платоспроможності, фінансової стійкості, надійності, попередньої оцінки позичальника. Ці показники множаться на їх вагове значення та на вагові коефіцієнти аналітичних груп.

Слід сказати, що дана система оцінки фінансового стану підприємств - позикоотримувачів вже діє в Україні з жовтня 1997 року існує можливість оцінити її ефективність.

Разом з тим існують фактори, які, на наш погляд, було б дуже доцільно враховувати при оцінці кредитоспроможності позикоотримувача.

Це такі фактори, як:

- недостатній аналіз здатності позичальника до сплати боргу;

- зміна руху грошових потоків підприємств у зв'язку з новою редакцією Інструкції НБУ № 4 "Про готівковий обіг коштів";

- знижка (перевищення) позичальником нормального обігу продаж;

- несприятливі для позичальника торговельні операції;

- нестача грошових коштів;

- надзвичайні для позичальника обов'язки інвестиційного характеру;

- неправдиві дані бухгалтерського обліку;

- навмисна фальсифікація даних з боку позикоотримувача.

Зі всіх вищеперелічених не врахованих існуючим Положенням факторів кредитних ризиків більш детально розглянемо два:

- невдалий аналіз кредитоспроможності;

- грошові потоки позикоотримувача та їх рух.

При оцінці кредитоспроможності позикоотримувача, на наш погляд, пропущено дуже важливий, якщо не головний, показник: - це співвідношення прибутку підприємства та його відсоткових платежів. Цей показник носить назву коефіцієнта відсоткового покриття. Він розраховується таким чином:

$$\text{Коефіцієнт відсоткового покриття} = \frac{\text{Прибуток до сплати відсотків та податків}}{\text{Відсоткові виплати}}$$

Коефіцієнт відсоткового покриття показує, чи отримує підприємство достатньо прибутку (до сплати відсотків та податків), щоб мати змогу вчасно сплачувати запропоновані відсотки. Чи навпаки, дані відсотки до нього є занадто високими. Суттєвість цього показника в співставленні процентних виплат підприємства з його прибутками, з яких робляться виплати цих відсотків.

Задоволеним вважається, якщо цей показник дорівнює 5 і більше. Якщо він знижується нижче 2, це свідчить про те, що дане підприємство не зможе вчасно сплачувати запропоновані відсотки за кредит. Звичайно, як і будь-який фінансовий показник, цей показник слід розглядати в динаміці за певний проміжок часу. Тому слід прослідкувати за зміною відсоткового покриття за різні періоди, виявити існуючу тенденцію. Знижка значення коефіцієнту прибуток/відсоткові виплати може свідчити про погіршення фінансового становища підприємства. Якщо такий показник викликає сумнів у банка-кредитора, то можна як альтернативу запропоновувати одним із пунктів кредитного договору обов'язок підтримувати коефіцієнт відсоткового покриття на встановленому мінімальному рівні і не опускатися нижче його.

У зв'язку з прийняттям нової редакції Інструкції №4 "Про готівковий обіг коштів" змінилися умови господарювання підприємств, розширились можливості при використанні готівки. Це, в свою чергу, призвело до зміни структури грошових потоків на підприємствах. Це надзвичайно важливий момент, на який, на нашу думку, слід звернути увагу як банкам, так і позикоотримувачам. Разом з тим питанням руху грошових потоків на підприємствах ще не приділяється належної уваги. Так, в Положенні "Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих витрат за позиками комерційних банків" дається визначення грошових потоків як руху коштів на рахунках позичальника. Вважаємо, що цього замало для ефективного вивчення та керування таким процесом, як рух грошових потоків.

Для того, щоб повернути кредити, підприємство може використати чотири основні джерела надходження грошей: виручку від реалізації продукції; продаж активів, фінансову діяльність (здатність вишукувати додаткові кошти на фінансових ринках або рефінансувати борги), гарантії третьої сторони. Як бачимо, поняття грошових потоків має значно ширше значення, ніж прибуток або виручка.

То що ж таке грошовий потік? Які він має види?

Грошовий потік - це рух вартості на підприємстві за певний проміжок часу.

Світова практика виділила такі види грошових потоків:

- чистий;
- традиційний;
- операційний;
- пріоритетний;
- дискреційний;
- фінансовий.

Чистий грошовий потік - це зміна залишків грошових коштів на рахунках і в касі підприємства за певний проміжок часу. Цей показник має значення лише у випадку аналізу елементів або причин змін цього грошового потоку.

Традиційний грошовий потік дає змогу оцінити приблизну суму грошових надходжень від основної діяльності. Його розраховують як суму прибутку до сплати податку та компенсаційні статті витрат. До компенсаційних статей витрат відносять амортизаційні відрахування і подібні до них витрати.

Це достатньо легкий для розрахунку показник і разом з тим він достатньо простий і достовірний для оцінки кредитоспроможності підприємства.

Більш точну інформацію про потік грошових коштів від виробничої діяльності дає операційний потік.

Операційний грошовий потік - це сума грошей, яку одержує підприємство у будь-якому вигляді (готівковому, безготівковому і т.і.) від всіх операцій (як комерційного, так і не комерційного характеру) за певний проміжок часу. Наприклад, операційний грошовий потік можливо розрахувати таким чином:

- надходження виручки + 18000 грн.
- гроші, сплачені за покупки - 10000 грн.
- сплачена заробітна платня - 5000 грн.
- інші платежі - 500

Операційний грошовий потік + 2500

Операційний грошовий потік дає змогу оцінити загальний фінансовий стан підприємства за певний проміжок часу, його здатність до повернення основної суми боргу та відсотків по ньому.

Разом з тим, якщо фінансове становище підприємства є напруженим, то слід прорахувати, які дане підприємство буде мати пріоритетні грошові потоки протягом того проміжку часу, який цікавить даного кредитора.

Пріоритетний потік - це виплати некомерційного характеру, які носять обов'язковий характер та мають пріоритетне значення перед іншими платежами. До них відносять сплату податків, відсотків та основного боргу, строк сплати яких вже настав. Зрозуміло, що такі платежі мають велике значення для оцінки кредитоспроможності позиткоотримувача.

Дещо протилежним пріоритетному потоку є дискреційний потік. Дискреційний грошовий потік - це надходження або сплата грошових коштів, які не мають обов'язкового характеру. Це надходження або витрати, які можна відкласти на певний час:

- сплати дивідендів;
- продаж майна, філій, цінних паперів;
- купівля цінних паперів і т.і.

Врахування дискреційного потоку, якщо він має бути на підприємстві, дозволить оцінити його фінансове становище більш реально.

Фінансовий потік дає змогу оцінити зміни у довгостроковому капіталі підприємства. Фінансові надходження - це приток грошових коштів від випуску акцій, облігацій, від отримання нових позичок. Фінансові витрати включають сплату основної суми боргів (якщо вони не входять до пріоритетних), викуп власних акцій або погашення довгострокових векселів чи облігацій. Розрахунок фінансового потоку має особливе значення при наданні довгострокових кредитів.

Таким чином, запропонована класифікація грошових потоків надасть змогу кредитору реально і наочно оцінити фінансове становище позичкоотримувача і може призвести до зменшення кількості неповернених боргів, що є надзвичайно важливим на даний момент.

Шваб Алла Петрівна – кандидат економічних наук, доцент